

Oxford University Press, Amen House, London E.C. 4
GLASGOW NEW YORK TORONTO MELBOURNE WELLINGTON
BOMBAY CALCUTTA MADRAS CAPE TOWN
Geoffrey Cumberlege, Publisher to the University

TITI LVCRETI CARI
DE RERVM NATVRA

LIBRI SEX

Edited with
Prolegomena, Critical Apparatus
Translation, and Commentary

by

CYRIL BAILEY

HON. FELLOW OF BALLIOL COLLEGE

VOLUME I
PROLEGOMENA, TEXT AND
CRITICAL APPARATUS
TRANSLATION

OXFORD
AT THE CLARENDON PRESS

FIRST PUBLISHED 1947

Reprinted photographically in Great Britain
at the University Press, Oxford, 1950
from corrected sheets of the first edition

SIGLA

- O* = Codex Leidensis 30 (Oblongus)
O^r = corrector eiusdem aequalis
O^s = corrector eiusdem Saxonicus
O^r = correctores eiusdem recentiores
Q = Codex Leidensis 94 (Quadratus)
Q^r = corrector eiusdem (saeculi xv)
Q^r = correctores eiusdem recentiores
G = Schedae Gottorpienses
G^r = corrector earundem
V = Schedae Vindobonenses (I)
U = Schedae Vindobonenses (II)
L = Codex Laurentianus xxxv. 30 (Niccolianus)
L 29, 31, etc. = Codices Laurentiani xxxv. 29, 31, etc.
A = Codex Vaticanus 3276
B = Codex Vaticanus Barberinus lat. 154
Mon. = Codex Monacensis
C = Codex Cantabrigiensis
[P] = consensus codicum *ABCLL* 31, Poggiani lectionem indicans
Ital. = codices vel editores Itali saeculi xv vel xvi
] = lectio Leidensium in textu conservata.

Codices Leidensis tanquam textus fundamentum status. In apparatu critico, si quando illi inter se differunt, utriusque lectionem plerumque memoravi. Correctorum emendationes, codicum aliorum lectiones, grammaticorum citationes, editorum coniecturas totiens notavi, quotiens aut ipse in textum recepi aut editores alii probaverunt. Codicum errata minora saepius praetermisi.

LIBER PRIMVS

CAPITVLA

- Ante 44. *TO MAKAPION KAI AΘΘAΠTON*
 „ 62. LAVS INVENTORIS
 „ 84. EXEMPLVM RELIGIONIS
 „ 107. FINIS DOLORIS
 „ 112. DE ANIMA
 „ 150. NIHIL DE NIHILO GIGNI
 „ 215. NIHIL AD NIHILVM INTERIRE
 „ 269. CORPORA QVAE NON VIDEANTVR
 „ 277. DE VENTO
 „ 298. DE ODORE CALORE FRIGORE VOCE
 „ 305. VESTES VVESCİ ET ARESCI
 „ 311. DE ANVLO IN DIGITO ET CETERIS
 „ 344. DE INANI
 „ 370. DE PISCIBVS IN AQVA
 „ 418. CORPVS ET INANE ESSE NATVRAM RERVVM
 „ 430. TERTIAM NATVRAM NVLLAM ESSE RERVVM
 „ 498. SOLIDVM ESSE
 „ 551. CONTRA *EIE AΠEIPON THN TOMHN*
 „ 565. DE MOLLI NATVRA AQVA AERE ET CETERIS
 „ 635. CONTRA HERACLITVM
 „ 705. NEQVE IGNEM NEQVE AERA NEQVE VMOREM PRINCIPIA ESSE
 „ 716. CONTRA EMPEDOCLEN
 „ 830. CONTRA ANAXAGORAN
 „ 951. *TO ΠΑΝ ΑΠEIPON TO ΓΑΡ ΠEΠEPAEMENON AKPON EXEI*
 „ 1051. *EIE TO MEZON H ΘOPA*

Capitula. Desunt indices in initio libri. In textu titulos habet rubris litteris inscriptos O; spat. relict. om. Q

44 TOMA CARION CAEAPITRATON O   150 DE NIHILO [P] DE NIHIL O
 551 ISAPIRONTENTOMEN O   565 tanquam carminis versum abramento scriptum
 exhibet Q   705 tanquam versum abramento scriptum exhibent OQ, 'capitulum'
 adiacet in margine O   951 TOPANAPIRONTO GARPEPIRASMENONACROE O
 1051 ISTOMESON EPHORA O

pascit amore avidos inhians in te, dea, visus,
 eque tuo pendet resupini spiritus ore.
 hunc tu, diva, tuo recubantem corpore sancto
 circumfusa super, suavis ex ore loquellas
 funde petens placidam Romanis, incluta, pacem. 40
 nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
 possumus aequo animo nec Memmi clara propago
 talibus in rebus communi desse saluti.
 omnis enim per se divum natura necessest
 immortalī aevo summa cum pace fruatur 45
 semota ab nostris rebus seiunctaque longe.
 nam privata dolore omni, privata periclis,
 ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri,
 nec bene promeritis capitur neque tangitur ira.

quod superest, vacuas auris <animumque sagacem> 50
 semotum a curis adhibe veram ad rationem,
 ne mea dona tibi studio disposta fideli,
 intellecta prius quam sint, contempta relinquant.
 nam tibi de summa caeli ratione deumque
 disserere incipiam et rerum primordia pandam, 55
 unde omnis natura creet res auctet alatque
 quove eadem rursum natura perempta resolvat,
 quae nos materiem et genitalia corpora rebus
 reddunda in ratione vocare et semina rerum
 appellare suēmus et haec eadem usurpare 60
 corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.

Humana ante oculos foede cum vita iaceret
 in terris oppressa gravi sub religione
 quae caput a caeli regionibus ostendebat
 horribili super aspectu mortalibus instans, 65
 primum Graius homo mortalis tollere contra
 est oculos ausus primusque obsistere contra,
 quem neque fama deum nec fulmina nec minitanti
 murmure compressit caelum, sed eo magis acrem
 irritat animi virtutem, effringere ut arta 70
 naturae primus portarum claustra cupiret.
 ergo vivida vis animi pervicit, et extra
 processit longe flammantia moenia mundi

43 desse L: desse O¹: id esse OQG 44-9 = il. 646-51 *secl. Marullus,*
restituit auctore Bignone (Riv. Fil. 47, 423) Diels 44 omnis Q: omnes O
 46 semota Q: semotaque O ante 50 lacunam statuit Lachmann 50
 vacuas auris animumque sagacem *schol. Veron. ad Verg. Georg. iii. 3: ut uacuas*
 auris OQG; alii alia 58 rebus] rerum Bernays 66 tollere] tendere Nonius
 68 fama] sana Bentley 70 effringere ABL: confringere OQ: frangere O¹
 71 cupiret O¹: cuperet OQG

atque omne immensum peragravit mente animoque,
unde refert nobis victor quid possit oriri,
quid nequeat, finita potestas denique cuique
quanam sit ratione atque alte terminus haerens.
quare religio pedibus subiecta vicissim
obteritur, nos exaequat victoria caelo.

75

Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
impia te rationis inire elementa viamque
indugredi sceleris. quod contra saepius illa
religio peperit scelerosa atque impia facta.

80

Aulide quo pacto Triviai virginis aram
Iphianassai turparunt sanguine foede
ductores Danaum delecti, prima virorum.
cui simul infula virgineos circumdata comptus
ex utraque pari malarum parte profusast,
et maestum simul ante aras adstare parentem
sensit et hunc propter ferrum celare ministros
aspectuque suo lacrimas effundere civis,

85

muta metu terram genibus summissa petebat.
nec miserae prodesse in tali tempore quibat
quod patrio princeps donarat nomine regem.

90

nam sublata virum manibus tremibundaque ad aras
deductast, non ut sollempni more sacrorum
perfecto posset claro comitari Hymenaeo,
sed casta inceste nubendi tempore in ipso
hostia concideret mactatu maesta parentis,
exitus ut classi felix faustusque daretur.
tantum religio potuit suadere malorum.

95

Tutemet a nobis iam quovis tempore vatum
terrolo quis victus dictis desciscere quaeres.
quippe etenim quam multa tibi iam fingere possunt
somnia quae vitae rationes vertere possint
fortunasque tuas omnis turbare timore!

105

et merito. nam si certam finem esse viderent
aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
religionibus atque minis obsistere vatum.

nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
aeternas quoniam poenas in morte timendum.

110

ignoratur enim quae sit natura animai,
nata sit an contra nascentibus insinuetur,

74 omne O¹: omnem OQG   77 quanam O¹: quantum OQ   83 atque
O: ac QG   84 Triviai Priscianus: trivie at O: triviat QG: triviat ad O¹
85 Iphianassai O¹: Iphianassa OQ   95 aras O: aram QG   100 classi
QGO¹: classis O   102 quovuis O¹: quoduis OQG   104 iam O: me QG
possunt Marullus: possum OQ   111 timendum] timendumst Orelli

et simul intereat nobiscum morte dirempta
 an tenebras Orci visat vastasque lacunas 115
 an pecudes alias divinitus insinuet se,
 Ennius ut noster cecinit qui primus amoeno
 detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
 per gentis Italas hominum quae clara clueret ;
 etsi praeterea tamen esse Acherusia templa 120
 Ennius aeternis exponit versibus edens,
 quo neque permaneant animae neque corpora nostra,
 sed quaedam simulacra modis pallentia miris ;
 unde sibi exortam semper florentis Homeri
 commemorat speciem lacrimas effundere salsas 125
 coepisse et rerum naturam expandere dictis.
 quapropter bene cum superis de rebus habenda
 nobis est ratio, solis lunaeque meatus
 qua fiant ratione, et qua vi quaeque gerantur
 in terris, tunc cum primis ratione sagaci 130
 unde anima atque animi constet natura videndum,
 et quae res nobis vigilantibus obvia mentis
 terrificet morbo adfectis somnoque sepultis,
 cernere uti videamur eos audireque coram,
 morte obita quorum tellus amplectitur ossa. 135

Nec me animi fallit Graiorum obscura reperta
 difficile inlustrare Latinis versibus esse,
 multa novis verbis praesertim cum sit agendum
 propter egestatem linguae et rerum novitatem ;
 sed tua me virtus tamen et sperata voluptas 140
 suavis amicitiae quemvis efferre laborem
 suadet et inducit noctes vigilare serenas
 quaerentem dictis quibus et quo carmine demum
 clara tuae possim praepandere lumina menti,
 res quibus occultas penitus convisere possis. 145

Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
 non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.
 principium cuius hinc nobis exordia sumet,
 nullam rem e nilo gigni divinitus unquam. 150
 quippe ita formido mortalis continet omnis,
 quod multa in terris fieri caeloque tuentur
 quorum operum causas nulla ratione videre
 possunt ac fieri divino numine rentur.

114 dirempta] perempta Creech 121 edens] idem Lachmann 132
 permaneant] permanent Politianus: perveniant Marullus 126 coepisse et
 Q¹: coepisset OQG 130 tunc] tum l 3r 138 uerbis O¹Q: versibus O: am. G
 141 efferre] sufferre Ital. 147 radii O: radiis QG

quas ob res ubi viderimus nil posse creari
de nilo, tum quod sequimur iam rectius inde
perspiciemus, et unde queat res quaeque creari
et quo quaeque modo fiant opera sine divum.

155 [156]
[157]
[158]
[155]

Nam si de nilo fierent, ex omnibu' rebus
omne genus nasci posset, nil semine egeret.
e mare primum homines, e terra posset oriri
squamigerum genus et volucres erumpere caelo;
armenta atque aliae pecudes, genus omne ferarum,
incerto partu culta ac deserta tenerent.

160

nec fructus idem arboribus constare solerent,
sed mutarentur, ferre omnes omnia possent.

165

quippe ubi non essent genitalia corpora cuique,
qui posset mater rebus consistere certa?

— at nunc seminibus quia certis quaeque creantur,
inde enascitur atque oras in luminis exit

170

materies ubi inest cuiusque et corpora prima;
atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
quod certis in rebus inest secreta facultas.

praeterea cur vere rosam, frumenta calore,
vitis autumno fundi suadente videmus,

175

si non, certa suo quia tempore semina rerum
cum confluerunt, patefit quodcumque creatur,
dum tempestates adsunt et vivida tellus
tuto res teneras effert in luminis oras?

quod si de nilo fierent, subito exorerentur
incerto spatio atque alienis partibus anni,
quippe ubi nulla forent primordia quae genitali
concilio possent arceri tempore iniquo.

180

nec porro augendis rebus spatio foret usus
seminis ad coitum, si e nilo crescere possent.

185

nam fierent iuvenes subito ex infantibu' parvis
e terraque exorta repente arbusta salirent.

quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
paulatim crescunt, ut par est semine certo,
crescentesque genus servant; ut noscere possis

190

155-8 hunc versuum ordinem restituit Marullus
OQG 160 nil Ital.: nihil O: ni nil Q: nihil G 157 et Marullus: ut
165 idem] isdem Woltjer 161 posset Q: possit O
enascitur O: nascitur Q 168 certa O¹: derta O: consisteret erta Q 170
uvae Pontanus 174 praeterea O: propterea QG 175 vitia]
orcatu O: ora cantu QG 176 quia I 3r: qui OQG 177 creatur O¹:
tesque (sc. res ad rebus 184 relatum) OQ: crescendoque Marullus: crescere
resque Lachmann: crescunt atque Nencini: lacunam ante hunc versum
indicavit Munro in ed. min., postea inter verba est et semine (189): alii

LIBER QVINTVS

CAPITVLA

Ante

1. PLVS HOMINIBVS PROFVISSE QVI SAPIENTIAM INVENERIT QVAM CEREREM LIBERVVM HERCVLEM
59. ANIMAM NATIVAM ESSE
64. DE MVNDO
76. DE SOLIS ET LVNAE CVRSV
91. MARE CAELVM TERRAM INTERITVRA
132. ANIMAM ET ANIMVM NON POSSE ESSE SINE CORPORE
146. MVNDVM NON ESSE AB DIS CONSTITVTVM
200. DIVISIO TERRAE VEL VITIVM
240. CVI PARS NATIVA EST TOTVM NATIVVM ESSE
251. DE TERRA
261. DE AQVA
273. DE AERE SIVE ANIMA
281. DE IGNI ET SOLE
294. DE LAMPADE ET LVCERNA
306. DE AEDIFICIIS QVEMADMOMDVM INTEREANT
324. QVARE NATA OMNIA DICAT
351. QVARE AETERNITAS ESSE POSSIT
376. ET NATIVA ESSE
397. DE PHAETONTE SOLIS FILIO
419. ORIGO MVNDI ET OMNIVM
471. DE SOLIS ET LVNAE MAGNITVDINE

Ante

564. DE SOLIS MAGNITVDINE
575. DE LVNA
590. DE CALORE SOLIS
621. DEMOCRITI DE SOLE
629. DE LVNAE CVRSV
663. EX IDA VISIO SOLIS
680. DE DIE LONGO ET BREVI NOCTE
705. DE LVNAE LVMINE
737. DE ANNI TEMPORIBVS
751. DE ECLIPSI
774. DE SOLIS ET LVNAE OFFECTIONE
780. DE NOVITATE MVNDI ET DISPOSITIONE RERVVM QVAE IN EO SVNT
878. DE CENTAVRIS
892. DE SCYLLA
901. DE CHIMERA
916. NON POTVISSE CHIMERAM ET SCYLLAM ET SIMILIA EORVM GIGNI
1161. QVOMODO HOMINIBVS INNATA SIT DEORVM OPINIO
1241. QVEMADMOMDVM AVRVM ARGENTVM PLVMBVM REPERTVM SIT
1281. QVEMADMOMDVM FERRVM INVENTVM SIT.

Capitula. In textu omnia spat. relict. om. Q. Indices mire inter se confusos habent titulos, quia (ut perspexit Martin) archetypi librarius capitula posteriora inter versus vel in margine scripserat.

1 (om. O)	64 (MVNDVM ET NATVM ET MORTALEM ESSE O)	132 (ESSE post CORPORE O)	146 AB DIS CON O: completum in textu	200 om. in indicibus OQ	INITIVM Ital.	240 CVI O: CVR Q (QVO O)	324 DICTA O QVA RATIONE OMNIA DICANT Q (NATI O: NATIVA O ⁱ)	376 (CUM SIT (SINT Ital.) MORTALIA add. O)	471 (ET MOTV EORVM ET QVEMADMOMDVM NASCVNTVR add. O)	575 (om. O)
680, 663 ordine inverso OQ: corr. O in textu	780 (RERVVM ante MVNDI O)	680 (NOCTE BREVI O)	751 (om. O)	892, 901, 916, 1161 (om. spat. relict. O)	916 POSSE Q	1241 REPERTVM O ⁱ : PERTVM O				

tempore eodem aliud nequeat succurrere lunae 765
 corpus vel supra solis perlabier orbem,
 quod radios interrumpat lumenque profusum?
 et tamen ipsa suo si fulget luna nitore,
 cur nequeat certa mundi languescere parte,
 dum loca luminibus propriis inimica per exit? 770
 [menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras]

Quod superest, quoniam magni per caerula mundi
 qua fieri quicquid posset ratione resolvi,
 solis uti varios cursus lunaeque meatus
 noscere possemus quae vis et causa cieret, 775
 quove modo (possent) offecto lumine obire
 et neque opinantis tenebris obducere terras,
 cum quasi conivent et aperto lumine rursum
 omnia convisunt clara loca candida luce,
 nunc redeo ad mundi novitatem et mollia terrae 780
 arva, novo fetu quid primum in luminis oras
 tollere et incertis creerint committere ventis.

Principio genus herbarum viridemque nitorem
 terra dedit circum collis camposque per omnis,
 florida fulserunt viridanti prata colore, 785
 arboribusque datumst variis exinde per auras
 crescendi magnum immissis certamen habenis.
 ut pluma atque pili primum saetaeque creantur
 quadrupedum membris et corpore pennipotentum,
 sic nova tum tellus herbas virgultaque primum 790
 sustulit, inde loci mortalia saecula creavit
 multa modis multis varia ratione coorta.
 nam neque de caelo cecidisse animalia possunt
 nec terrestria de salsis exisse lacunis.

linquitur ut merito maternum nomen adepta 795
 terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
 multaque nunc etiam existunt animalia terris
 imbribus et calido solis concreta vapore;
 quo minus est mirum si tum sunt plura coorta
 et maiora, nova tellure atque aethere adulta. 800
 principio genus alituum variaeque volucres
 ova relinquebant exclusae tempore verno,
 folliculos ut nunc teretes aestate cicadae
 linquunt sponte sua victum vitamque petentes.

768 fulget] fulgit *Lambinus*
add. ed. Brixianensis, soleant l 31
 tollere et *Pontanus*: tolleret *OQ*
 animalia *Brieger*
 inclusit *Giussani*

771 = 764 *sed. Lambinus*

778 coniuvent *Q'*: conibent *OQ*
 creerint *Orelli*: credunt *OQ*

800 maiora *Pontanus*: maiore *OQ*

776 possent

789

791 mortalia]

801-5 uncinis

tum tibi terra dedit primum mortalia saecula. 805
 multus enim calor atque umor superabat in arvis.
 hoc ubi quaeque loci regio opportuna dabatur,
 crescebant uteri terram radicibus apti;
 quos ubi tempore maturo patefecerat aetas
 infantum fugiens umorem aurasque petessens, 810
 convertebat ibi natura foramina terrae
 et sucum venis cogebat fundere apertis
 consimilem lactis, sicut nunc femina quaeque
 cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
 impetus in mammas convertitur ille alimenti. 815
 terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
 praebebat multa et molli lanugine abundans.
 at novitas mundi nec frigora dura ciebat
 nec nimios aestus nec magnis viribus auras.
 omnia enim pariter crescunt et robora sumunt. 820

Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
 terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
 humanum atque animal prope certo tempore fudit
 omne quod in magnis bacchatur montibus passim,
 aeriasque simul volucris variantibus formis. 825
 sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
 destitit, ut mulier spatio defessa vetusto.
 mutat enim mundi naturam totius aetas
 ex alioque alius status excipere omnia debet,
 nec manet ulla sui similis res: omnia migrant, 830
 omnia commutat natura et vertere cogit.
 namque aliud putrescit et aevo debile languet,
 porro aliud succrescit et (e) contemptibus exit.
 sic igitur mundi naturam totius aetas
 mutat et ex alio terram status excipit alter, 835
 quod tulit ut nequeat, possit quod non tulit ante.

Multaque tum tellus etiam portenta creare
 conatata mira facie membrisque coorta,
 androgynem, interutrasque nec utrum, utrimque remotum,
 orba pedum partim, manuum viduata vicissim, 840

805 post 796 collocavit Polle primum] passim Lachmann 809 aetas
 Marullus: aestas OQ: aestus Lachmann: auctus Merrill 812 et l 31: ut OQ
 823 animal Marullus: anima OQ: animas O¹: animans Wakefield 824 magnis
 l 31: magni OQ 825 aeriasque Marullus: aeraeque OQ 833 succrescit
 Lachmann (in commentario): crescit OQ: clarescit Lachmann: succedit (ex 1278)
 Merrill e add. Marullus 836 tulit ut Bentley: potuit OQ: pote uti
 Lachmann: quit ut Ernout nequeat] nequit, ut Munro 838 facie l 31:
 facit OQ 839 androgynem] androgynum Lachmann interutraque (in-
 terutrasque Munro) nec utrum, utrimque Lachmann: inter utras nec utramque
 (ut utrumque O) OQ: interutras necutrumque, utrimque Diels

LIBER SEXTUS

CAPITVLA

- Ante 50. QVI PROCVRATIONEM DIS ATTRIBVIT MVNDI, SIBI IPSVM DE
DIS IMMORTALIBVS SOLLICITVDINES CONSTITVERE.
- " 96. DE TONITRV
- " 160. DE FVLGVRE
- " 204. IN NVBIBVS SEMINA IGNIS INESSE
- " 219. DE FVLGINE
- " 225. IGNIS EX FVLGINE NATVRA
- " 246. FVLMINA IN CRASSIORIBVS NVBIBVS ET ALTE GIGNI
- " 285. DE TONITRIBVS ET TERRAE MOTV
- " 357. AVTVMNO MAGIS FVLMINA ET TONITRVA FIERI
- " 451. DE NVBIBVS
- " 493. SPIRACVLA MVNDI
- " 495. DE IMBIBVS
- " 526. DE ARQVO
- " 535. DE TERRAE MOTV
- " 608. QVARE MARE MAIVS NON FIAT
- " 639. DE AETNA
- " 712. DE NILO FLVVIO
- " 738. DE LACV AVERNI
- " 749. CORNICES ATHENIS AD AEDEM MINERVAE NON ESSE
- " 756. IN SYRIA QVADRIPEDES
- " 840. CVR AQVA IN PVTEIS FRIGIDIOR SIT AESTATE
- " 848. DE FONTE AD HAMMONIS
- " 879. IN AQVA TAEDAM ARDERE
- " 888. DE FONTE ARADI IN MARE
- " 906. DE LAPIDE MAGNETE
- " 921. FLVERE AB OMNIBVS REBVS
- " 936. RARAS RES OMNIS ESSE
- " 1090. PESTILENTIA VNDE CREATVR
- " 1138. DE PESTILENTIA ATHENIENSIVM

Capitula. Titulos confuso ordine in indicibus habent QQ, quos in fine libri V tribus columnis angustis coactum exscriptis archetypi librarium monstravit Lachmann. In textu omnes om. Q sed spatia relicta. 50 (om. O nullo spat. relicto.) 160 FVLGORE Q
204 EMINET O; SEMINET Q IGNES QQ (IGNITA O) 225 (ET O) (FULMINIS O)
526 (ARQ O; ARCI O^a) 608 FIT O 749 CORNICES QQ AD om. QQ 756
QVADRVPEDIS QQ 840 (AESTATE FRIGIDIO SIT O) 848 AMMONIS O
879 (AQVAM . . . ARDORE O) 888 (ARIDI O) 906 (om. sine spatia O)
921 (AB om. O) 936 (om. sine spatia O) 1138 tanquam titulum versus 1 habet
O: om. Q.

quae memorare queam inter se singlariter apta.

saxa vides primum sola colescere calce.

glutine materies taurino iungitur una,

ut vitio venae tabularum saepius hiscant
quam laxare queant compages taurea vincla.

1070

vitigeni latices aquai fontibus audent

misceri, cum pix nequeat gravis et leve olivum.

purpureusque colos conchyli iungitur una

corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam,

1075

non si Neptuni fluctu renovare operam des,

non, mare si totum velit eluere omnibus undis.

denique non auro res aurum copulat una

aerique <aes> plumbo fit uti iungatur ab albo?

cetera iam quam multa licet reperire? quid ergo?

1080

nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,

nec me tam multam hic operam consumere par est,

sed breviter paucis praestat comprehendere multa.

quorum ita texturae ceciderunt mutua contra,

ut cava convenient plenis haec illius illa

1085

huiusque inter se, iunctura haec optima constat.

est etiam, quasi ut anellis hamisque plicata

inter se quaedam possint coplata teneri;

quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.

Nunc ratio quae sit morbis aut unde repente

1090

mortiferam possit cladem conflare coorta

morbida vis hominum generi pecudumque catervis,

expediam. primum multarum semina rerum

esse supra docui quae sint vitalia nobis,

et contra quae sint morbo mortique necessessest

1095

multa volare. ea cum casu sunt forte coorta

et perturbarunt caelum, fit morbidus aer.

atque ea vis omnis morborum pestilitasque

aut extrinsecus ut nubes nebulaeque superne

per caelum veniunt, aut ipsa saepe coorta

1100

de terra surgunt, ubi putorem umida nactast

intempestivis pluviisque et solibus icta.

nonne vides etiam caeli novitate et aquarum

1067 singlariter apta l 3r: singulariter aptam OQU: singillariter (om. se) apta
Lachmann; sese uniter apta Müller 1068 vides Pontanus: uide OQU
colescere Lachmann: coolescere OQU: coalescere L 1069, 1074 una] uno
Lachmann 1074 colos Q: cholos O 1076 fluctu l 3r: fluctus OQU 1077
eluere Q¹: eiuerere QU: eiuerere O 1078 non auro res Faber: res auro O: non
res auro Q 1079 aerique aes Lambinus: aeraque OQ 1083 praestat Q:
restat O 1088 coplata] copulata O¹Q¹ 1089 fieri l 3r: ferri OQU 1091
cladem Q¹: gradem O: cradem QU 1099 extrinsecus QU: intrinsecus O
1100 coorta] coortae Lachmann

temptari procul a patria quicumque domoque
 adveniunt ideo quia longe discrepant res? 1105
 nam quid Britannis caelum differre putamus,
 et quod in Aegypto est qua mundi claudicat axis,
 quidve quod in Ponto est differre, et Gadibus atque
 usque ad nigra virum percocto saecula colore?
 quae cum quattuor inter se diversa videmus 1110
 quattuor a ventis et caeli partibus esse,
 tum color et facies hominum distare videntur
 largiter et morbi generatim saecula tenere.
 est elephas morbus qui propter flumina Nili
 gignitur Aegypto in media neque praeterea usquam. 1115
 Atthide temptantur gressus oculique in Achaeis
 finibus. inde aliis alius locus est inimicus
 partibus ac membris: varius concinnat id aer.
 proinde ubi se caelum, quod nobis forte alienum,
 commovet atque aer inimicus serpere coepit, 1120
 ut nebula ac nubes paulatim repit et omne
 qua graditur conturbat et immutare coactat;
 fit quoque ut, in nostrum cum venit denique caelum,
 corrumpat reddatque sui simile atque alienum.
 haec igitur subito clades nova pestilitasque 1125
 aut in aquas cadit aut fruges persidit in ipsas
 aut alios hominum pastus pecudumque cibatus,
 aut etiam suspensa manet vis aere in ipso
 et, cum spirantes mixtas hinc ducimus auras,
 illa quoque in corpus pariter sorbere necessest. 1130
 consimili ratione venit bubus quoque saepe
 pestilitas et iam pigris balantibus aegror.
 nec refert utrum nos in loca deveniamus
 nobis adversa et caeli mutemus amictum,
 an caelum nobis ultro natura corruptum 1135
 deferat aut aliquid quo non consuevimus uti,
 quod nos adventu possit temptare recenti.

Haec ratio quondam morborum et mortifer aestus
 finibus in Cecropis funestos reddidit agros
 vastavitque vias, exhaust civibus urbem. 1140

1106 Britannis O: Brittanis Q: Brittanni Munro 1109 colore l 311
 calore OQU 1115 Aegypto l 31: Aegypta O: egypta Q 1119 alienum
 O: aelenum OQU 1121 ut Pontanus: ue OQU 1122 graditur l 311
 graditus OQU conturbat l 31: conturbas O: cum turbas Q 1124
 reddatque l 31: reddetque OQU 1132 iam pigris] lanigeris Vossius balan-
 tibus l 31: calantibus OQU 1135 ultro Avancius: ultro OQ corruptum
 l 31: corumptum OQ: coortum Lachmann: alienum Benley 1138 mortifer
 aestus Macrobius: mortiferae OQ: mortifera C: morti' sera Lachmann 1139
 cecropis l 31: cecropit OQ: cecropiis O: finibu' Cecropiis Lambinus

nâm penitus veniens Aegypti finibus ortus,
 aera permensus multum camposque natantis,
 incubuit tandem populo Pandionis omni.
 inde catervatim morbo mortique dabantur.
 principio caput incensum fervore gerebant 1145
 et duplicis oculos suffusa luce rubentis.
 sudabant etiam fauces intrinsecus atrae
 sanguine et ulceribus vocis via saepta coibat
 atque animi interpretis manabat lingua cruore
 debilitata malis, motu gravis, aspera tactu. 1150
 inde ubi per fauces pectus complerat et ipsum
 morbida vis in cor maestum confluxerat aegris,
 omnia tum vero vitae claustra lababant.
 spiritus ore foras taetrum volvebat odorem,
 rancida quo perolent proiecta cadavera ritu. 1155
 atque animi prorsum vires totius <et> omne
 languebat corpus leti iam limine in ipso.
 intolerabilibusque malis erat anxius angor
 assidue comes et gemitu commixta querella.
 singultusque frequens noctem per saepe diemque 1160
 corripere assidue nervos et membra coactans
 dissoluebat eos, defessos ante, fatigans.
 nec nimio cuiquam posses ardore tueri
 corporis in summo summam fervescere partem,
 sed potius tepidum manibus proponere tactum 1165
 et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
 corpus, ut est per membra sacer dum diditur ignis.
 intima pars hominum vero flagrabat ad ossa,
 flagrabat stomacho flamma ut fornacibus intus.
 nil adeo posses cuiquam leve tenveque membris 1170
 vertere in utilitatem, at ventum et frigora semper.
 in fluvios partim gelidos ardentia morbo
 membra dabant nudum iacentes corpus in undas.
 multi praecipites lymphis putealibus alte [1178]
 inciderunt ipso venientes ore patente: 1175 [1174]
 insedabiliter sitis arida, corpora mersans, [1175]

1141 ueniens Q¹: uenies OQ finibus ortus] sinibu' morbus Lachmann
 1143 omni Marullus: omnem O: omne Q 1147 atrae] atro l 3r 1148
 ulceribus O¹: uiceribus O: uisceribus Q cohibat Macrobius; coibet OQU
 1150 malis O: magis Q tactu O¹: tacta OQU 1153 tum l 3r: tumtum
 OU: tutum Q 1156 et add. l 3r, tum post prorsum Wakefield 1165
 potius Marullus: iotius O: totius Q 1166 ulceribus O¹: uiceribus OQ inustis
 O¹: in ustis O: nustis QU 1167 dum] cum O¹ 1170 posses cuiquam] posset
 quicquam Lambinus 1171 vertere in Lambinus: uerteret OQU at Lachmann:
 ad OQ frigora l 3r: frigore OQU 1174 [1178] huc transposuit Naugerus
 lymphis l 3r: nimphis O: nymphis QU 1176 mersans O: inerrans Q: messans U

aequabat multum parvis umoribus imbrem.	[1176]
nec requies erat ulla mali: defessa iacebant	[1177]
corpora. mussabat tacito medicina timore,	
quippe patentia cum totiens ardentia morbis	1180
lumina versarent oculorum expertia somno.	
multaque praeterea mortis tum signa dabantur,	
perturbata animi mens in maerore metuque,	
triste supercilium, furiosus vultus et acer,	
sollicitae porro plenaeque sonoribus aures,	1185
creber spiritus aut ingens raroque coortus,	
sudorisque madens per collum splendidus umor,	
tenvia sputa minuta, croci contacta colore	
salsaque, per fauces rauca vix edita tussi.	
in manibus vero nervi trahere et tremere artus	1190
a pedibusque minutatim succedere frigus	
non dubitabat. item ad supremum denique tempus	
compressae nares, nasi primoris acumen	
tenve, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis	
duraque, in ore iacens rictum, frons tenta tumebat.	1195
nec nimio rigida post artus morte iacebant.	
octavoque fere candenti lumine solis	
aut etiam nona reddebant lampade vitam.	
quorum siquis, ut est, vitarat funera leti,	
ulceribus taetris et nigra proluvie alvi	1200
posterius tamen hunc tabes letumque manebat,	
aut etiam multus capitis cum saepe dolore	
corruptus sanguis expletis naribus ibat:	
huc hominis totae vires corpusque fluebat.	
profluvium porro qui taetri sanguinis acre	1205
exierat, tamen in nervos huic morbus et artus	
ibat et in partis genitalis corporis ipsas,	
et graviter partim metuentes limina leti	
vivebant ferro privati parte virili,	
et manibus sine nonnulli pedibusque manebant	1210
in vita tamen, et perdebant lumina partim:	
usque adeo mortis metus his incesserat acer.	

1178 mali *Macrobius*: mari *OQU*   1180 patentia *Q*: patientia *O*   ardentia
 morbis] ac nuntia mortis *Lachmann*: praenuntia mortis *Housman*   1186
 spiritus *Macrobius*: spiritum *OQU*   1187 humor *Macrobius*: unum *OQU*
 1189 rauca] raucas *Macrobius*   tussi *Marullus*: tusse *OQU*: tussis *Macrobius*
 1195 in ore iacens *Nonius*: inboretiaacet *O*: inoretiaacet *Q*: inhorrescens *Rutgers*: in
 ore trucei *Munro*   rictum *Lambinus*: rectum *OQU*: rictu *Nonius*   tume-
 bat *Heinsius*: mebat *OQ*: meabat *O*: manebat *Nonius*: minebat *Lambinus*
 1196 rigida] rigidi *Lachmann*   1199 ut est] vix *Lachmann*: ibei *Munro*:
 iam *Merrill*   1204 huc] hac *Faber*   1205 qui *Lambinus*: cul *OQU*
 1212 his *Mon.*: iis *OQU*   incesserat *Lambinus*: incusserat *O*: incuserat *QU*

atque etiam quosdam cepere oblivia rerum
 cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
 multaue humi cum inhumata iacerent corpora supra 1215
 corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
 aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem,
 aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.
 nec tamen omnino temere illis solibus ulla
 comparebat avis, nec tristia saecula ferarum 1220
 exhibant silvis. languebant pleraque morbo
 et moriebantur. cum primis fida canum vis
 strata viis animam ponebat in omnibus aegre;
 extorquebat enim vitam vis morbida membris.
 incommitata rapi certabant funera vasta. 1225
 nec ratio remedi communis certa dabatur;
 nam quod ali dederat vitalis aeris auras
 volvere in ore licere et caeli templa tueri,
 hoc aliis erat exitio letumque parabat.
 Illud in his rebus miserandum magnopere unum 1230
 ierumnabile erat, quod ubi se quisque videbat
 implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
 deficiens animo maesto cum corde iacebat,
 funera respectans animam amittebat ibidem.
 quippe etenim nullo cessabant tempore apisci 1235
 ex aliis alios avidi contagia morbi,
 lanigeras tamquam pecudes et buccera saecula. [1245]
 idque vel in primis cumulabat funere funus. [1237]
 nam quicumque suos fugitabant visere ad aegros, [1238]
 vitae nimium cupidos mortisque timentis 1240 [1239]
 poenibat paulo post turpi morte malaque, [1240]
 desertos, opis expertis, incuria mactans. [1241]
 qui fuerant autem praesto, contagibus ibant [1242]
 atque labore, pudor quem tum coegebat obire [1243]
 blandaque lassorum vox mixta voce querellae. 1245 [1244]
 optimus hoc leti genus ergo quisque subibat.

inque aliis alium, populum sepelire suorum
 certantes: lacrimis lassu luctuque redibant;

1217 exiret *ed. Briziensis*: exciret *OQU*: exeiret *Lachmann* 1220 nec
 tristia *Macrobius*: nectia *O*: noctia *Q*: nec sortia *l 31*: nec noctibu' *Lambinus*
 1221 exhibant *QU*: exhibant *O* 1225 post-1246 transposuit *Lachmann* (qui cerne-
 bant *pro* certabant *scripsit*): item *edd.* nonnulli, lacunam post versum indicantes
 1227 ali] alis *Macrobius* 1228 tueri *O*¹: tueri *OQ* 1234 amittebat
Q: imittebat *O* 1235 apisci *l 31*: apiscit *OQU* 1237 [1245] huc
 transposuit *Bentley* 1239 visere *l 31*: ut saere *O*: ut sere *QU* 1241
 poenibat *Turnebus*: poenibus et *O*: poenibus at *QU* 1246 * 1247 lacunam
 indicavit *Munro*

inde bonam partem in lectum maerore dabantur. 1250
 nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus
 nec mors nec luctus temptaret tempore tali.
 Praeterea iam pastor et armentarius omnis
 et robustus item curvi moderator aratri
 languebat, penitusque casa contrusa iacebant 1255
 corpora paupertate et morbo dedita morti.
 exanimis pueris super exanimata parentum
 corpora nonnumquam posses retroque videre
 matribus et patribus natos super edere vitam.
 nec minimam partem ex agris is maeror in urbem 1260
 confluit, languens quem contulit agricolarum
 copia conveniens ex omni morbida parte.
 omnia complebant loca tectaque; quo magis aestu
 confertos ita acervatim mors accumulabat.
 multa siti prostrata viam per proque voluta
 corpora silanos ad aquaram strata iacebant 1265
 interclusa anima nimia ab dulcedine aquarum,
 multaque per populi passim loca prompta viasque
 languida se manimo cum corpore membra videres
 horrida paedore et pannis cooperta perire
 corporis inlucie, pelli super ossibus una, 1270
 ulceribus taetris prope iam sordeque sepulta.
 omnia denique sancta deum delubra replebat
 corporibus mors exanimis onerataque passim
 cuncta cadaveribus caelestum templa manebant.
 hospitibus loca quae complebant aedituentes. 1275
 nec iam religio divum nec numina magni
 pendebantur enim: praesens dolor exsuperabat.
 nec mos ille sepulturae remanebat in urbe
 quo prius hic populus semper consuerat humari;
 perturbatus enim totus trepidabat, et unus 1280
 quisque suum pro re (compostum) maestus humabat.
 multaque (res) subita et paupertas horrida suasit.
 namque suos consanguineos aliena rogorum
 insuper exstructa ingenti clamore locabant
 subdebantque faces, multo cum sanguine saepe 1285
 rixantes potius quam corpora desererentur.

- 1249 in lectum *Marullus*: inuictum *OQU* 1250 morbus *l 31*: morbo *OQU*
 1251 tali *O¹*: tale *OU*: telei *Q*: talei *Lachmann* 1259 in maeror *Munro*:
 meroris *O*: maeroris *Q*: maeror *is Diels* 1260 languens) labes *Lachmann*
 1261 morbida *Q¹*: morbide *OQU* 1262 complebant *Lambinus*: condiebant
OQU aestu *Marullus*: aestus *O*: estus *Q*: astu *Lachmann*: artus *Merrill*
 1264 prostrata) protracta *Lachmann* 1265 strata) structa *Wakefield*
 iacebant *AB*: tacebant *OQU* 1270 pelli *Lachmann*: pellis *OQU* 1271
 ulceribus *Lambinus*: uiceribus *OQU*: uisceribus *O¹* sorde) sordi *Lambinus*
 1274 manebant *C*: manebat *O*: manebit *QU*: tenebat *Lachmann* 1279
 quo prius *QU*: huc pius *O* 1281 conpostum *add, Lachmann*: alii alia
 1282 res *add, C*: uis *l 31*: mors *Bernays* 1285 faces *l 31*: sauces *OQU*